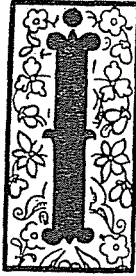

Maarif

Prof. Muhammed Zafer
Ahmed El-Ansarî
Terceme :
İbrahim Canân (Paris)

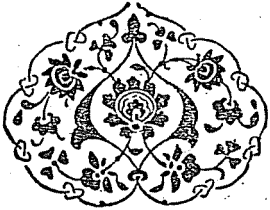
İSLÂM MEMLEKETLERİNDE EĞİTİM VE KÜLTÜR PROBLEMİ "2"

Milletler değil, İdeolojiler asrı

çinde yaşadığımız asır, her seyden önce ideolojik bir asırdır. Öyle ki, her hükümet bu hususî ideolojilerden birine fiilî olarak intisap etmiştir. Bu sebeptir ki, gitgide daha sıkı bir şekilde idare edilmekte olan ideolojik sistemler, kendine has anlayış sistemini vücuda getirmek ve henüz halkın dünya görüşü ve kültürel gelenekleriyle âhenk halinde bulunan karakterine istediği şekilde varabilmek için dünyanın her tarafında faaliyet halindedir. Biz müslümanlar için de eğitimin baş prensiplerinden biri gençliğimizi ahlâkî olduğu kadar fikrî sahada da eğitmek olmalıdır. Bu, kelimenin tam mânasıyla müslüman olarak yaşayabilmemiz ve bu dünyada üzerimize düşen rolü oynayabilmemiz için zaruridir. Aksi takdirde İslâmî hayat görüşünü inkişaf, İslâm Kültürünü himaye ve İslâm Dîninin gayesinin tahakkuk etmesi için İslâmî karakterin teşekkül ve tekâmülüne yardım etmekten ibaret olan bu rolümüzü oynayamayacağız. Bazıları bunu dinî Derslerin eğitim programımıza mecburî dersler olarak konulması gibi, kolay bir şey zannedecekler. Her ne kadar dinî derslerin programa mecburî dersler olarak konulması kaçınılmaz bir zaruret ise de bu hiçbir zaman bizim burada ele aldığımız eğitim meselelerinin hiçbirine yeterli çözümlü getirmeyecektir. Eğer eğitimin genel yönetimi, bulunduğu hal üzere kalacak olursa bütün bu çalışmalar çok az fayda verecektir. Kanaatimizce müteakip meseleler ciddi olarak üzerinde durmayı gerektirecektir.

İslâm memleketlerinde mevcut iki eğitim sisteminin karşılıklı mücadelesinden husule gelen zararlı neticeleri geniş ölçüde bertaraf edebilmek için önce gelenekçi okulları yeniden ele alıp düzene koymalıyız. O şekilde ki ihtisas sahasına geçmezden önce öğrenci, diğer mühim ilmî elemanlar yanında bilhassa matematik, sağlık, iktisad, sosyoloji, yurttaşlık, siyaset ve müslüman dünyasının muasır meselelerine daha geniş yer veren genel tarih konularında iyice aydınlatılmış olmalıdır.

Programı bu kadar yüklü bir hale getirmek talebeler için «ezici» ve «nefeslerini kesici» görülebilir. Fakat günümüz için ehemmiyetini kaybeden ve hal-i hazır tedrisatta yer alan bazı dersleri eğitimden kaldırmak mümkündür. Klâsik yunan mantığı, belâgat, skolastik felsefe münakaşaları v.s. gibi kısaca mâna ve ehemmiyetini kaybeden konular... Diğer taraftan dinî dersleri ve arapçayı mecbûri konular olarak modern okullarımıza koymak ve bu konulara eğitim sistemimizin bel kemiğini teşkil etmek üzere lâyük olduğu makamı vermek gerekecektir.

YENİ KURACAĞIMIZ SİSTEMİN HUSUSİYETİ

Böylece yeni program, her iki sistemin kendi sahalarında vermek istedikleri temel genel kültürü beraberce ihtiva etmiş olacak iki çeşit eğitim sisteminin arasındaki uçurumu da neticede ortadan kaldıracaktır. Her iki sistem de eşit gayretler, kendilerini korumak için tam bir disiplin ve islâmî karakterle tehziz edilmiş olmalıdır. Bu meselenin teferruatı ve her iki sistemin hususî dersler konusunda alacakları son şekli muhtevi programı burada açıklamaya kalkmak konumuzu çok uzatacaktır. Zaten bu mesele bizim değil biz-zat eğitimcilerin vazifesidir.

İslâmî ilimlerde ihtisas yapmak isteyenler için iktisat, siyaset ve sosyoloji konularının en az birisinde de ihtisas yapmış olmak artık kaçınılmaz bir zarurettir. Bunun gerçekleşmesi, öğretmenleri yetiştirecek bir grup enstitüye ihtiyaç gösterecektir. Bu enstitülere kabul edilecek profesörlerde sadece muayyen bir konuda ihtisas değil, islâmî fikriyat ve disipline bağlılık da aranmalıdır.

Tabii ilimlerin tedrisinde bu ilimlerde ilerlemiş olan memleketlerin günümüzde uygulamakta oldukları sistemlerinden istifade edebiliriz. Nitekim tabii ilimlerin tek gayesi tabiata hâkim olan tabii kanunları keşfetmek ve böylece kanunlara tâbi olan kuvvetlere insanlığın hâkimiyetini sağlamaktır. Burada işaret etmeliyiz ki ilmin gün ışığına çıkardığı bir hâdise İslâmiyetin dünya görüşü çerçevesinde izah edildiği takdirde bizim arzu ettiğimiz islâmî perspektifin tesisine iştirak edilmiş olacaktır. Bu noktada Rusya'da yapıldığı gibi ilmi kötüyü kullanmıyacağız. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerimden bazı ilmi doktrinleri çıkarmağa çalışan ferdi gayret sahiplerinin davranışlarına da karışmıyacağız. Dikkat edeceğimiz tek husus, hayat ve kâinatla ilgili her bir ilmi hâdisenin islâmî metafizik çerçevesinde «İmanı takviye eden şekilde» açıklanmış olmasıdır.

YENİ SİSTEMİN HEDEFİ : MANEVİYATINA BAĞLI BİR NESİL YETİŞTİRMEK

Burada teklif edilen eğitim sisteminin gayesi: Mukaddesat ve geleneklerine hürmetkâr, islâmî şahsiyetini müdrük mükemmel müslüman talebeler yetiştirmek ve bunlardan da her sahada mütehasıs elemanlar vücuda getirmek olmalıdır. Eğitimin her dalında dinî dersleri mecburi kulmak kaçınılmaz bir zarurettir. İslâmî telâkkiye her sahada, hususiyyle sosyal ilimler sahasına nüfuz ettirmek elzemdir. Meselâ iktisatla ilgili eğitimde islâmın bu sahadaki sistem ve teorisine hususî bir ehemmiyet atfederek, bütün tarihi gelişmeler içerisindeki iktisadî düzen ve teorilerini incelemek şarttır. Karşılaşacağımız büyük zorluk iktisadî ve islâmî ilimlerde ihtisas yaparak şahsında gerekli ilimleri cemetmiş üstün kaliteli ilim adamının ve yaratıcı dehanın yokluğudur. Gerçekten; iktisadî ilimleri islâmî açıdan eğitecek ölçüde âlimler olmazsa bugün içinde bulunduğumuz hal devam edecektir. Yani gençliğimiz islâmî görüşten temelden ayrı olan fikirler ve hayat görüşleri ile meşbu olarak kalacaklardır. Bunun önüne geçmek için hiç vakit kaybetmeksizin ne kadar büyük bir gayret sarfetmemiz gerektiğini söylemek lüzumsuzdur.

ÖLÇÜMÜZ : HER İLİME KENDİMİZE HAS KARAKTERİ VERMEK

Mühim bir husus daha var. İnsanı bilgilere —kaynağı ne olursa olsun— ilâve edilen her yeni şeyi aslâ ihmal etmemekle beraber bize gereken husus kendimize has kültürel istikameti diğerlerinden ayrı olarak muhafaza etmektir.

YABANCI LİSANLAR VE ARAPÇA MESELESİ

Bugün için bazı ilimler ve teknik sahadaki eğitimde şu veya bu yabancı lisanı kullanıyorsak da aslında kendi millî lisanlarımızı geliştirmek ve eğitimin bütün dallarında kendi lisanlarımızdan istifade etmek şarttır. Diğer

taraftan arapçayı da en azından orta tedrisat müddetince mecburî dersler arasına (bütün islâm memleketlerinde) ciddiyetle sokmak lâzımdır. Bu durum, sadece müslümanlar arasında hayatın birçok sahalardaki birliğini sağlamakla kalmıyacak aynı zamanda gayede birliği husûle getirecek ve aynı kaynaktan doğan müşterek islâmî bir eğitimin te'sisine imkân verecektir. Bu sahada yapılması mümkün bütün denemeleri saymak şüphesiz imkânsızdır. Fakat gâyemiz açıktır: Müslüman gençliğini —benliğine mal edip benimsemesi ve sahip olmakla gurur duyması gereken— kendi tarihi ve geleneksel kültürünün su-runu erdirmek için imkânımız çerçevesinde olan her şeyi seferber etmek ve elimizden geleni yapmaktır.

Bazı meseleler, husûsî bir ehemmiyet atfetmek için, yeteri kadar önem arz etmektedir. Kanaatimizce bunlardan bazıları şunlardır:

ÜÇ MÜHİM NOKTA

1 — İlim ve Tekniğin önemi :

1 — İlim ve teknik modern hayatın istinad ettiği temellerle sıkı sıkıya bağlıdır. Birçok sebeplerden dolayı her ikisini de teşvik edip geliştirmek zaruridir. Kudret ve iktidarın kapısını açacak olan bu iki anahtarı elde etmediğimiz müddetçe millî gücümüzün inkişafı çok düşük bir derecede kalmaya mahkûmdur. Bize daima üstünlüğü emreden islâmın müntesipleri olarak böyle düşük bir seviyede kalmaya razı olamayız. Diğer taraftan bu sahalarda ilerlemek demek dünyanın - bilhassa islâm dünyasının - maddî hayatını huzursuz eden fakirlik, sefâlet, hastalık, cehalet gibi belâlarla mücadele için büyük bir kuvveti elde etmek demektir. Üstelik bu sahalardaki geriliğimiz halkımız arasında aşâğılık duygusunun yayılıp yer etmesine sebep olan mütemâdi bir unsur olmaktadır.

Bundan böyle bu iki konunun —ilim ve teknik— okullarımızda, kolejlerde ve üniversitelerde öğretimini ciddiyetle ele almak lâzımdır. Şüphesiz iş, öğretimle bitmez, aynı zamanda her iki sahada da derin ilmi araştırmalara girişmek şarttır. Gâyemiz bundan 20 sene sonra islâm dünyasını bu sahalarda mutlak istiklâle kavuşturacak kabiliyet ve ilme sahip şahsiyeti yetiştirmek olacaktır. Böyle söylemekten maksadım yakın gelecekte başkalarının hâsil edecekleri bilgilerden faydalanmayı reddetmek değildir. Arzumuz, karşılıklı ilmi alış-verişleri mümkün kılacak seviyeye ulaşabilmek için gerekli şartları meydana getirmektir. Bu «alış-veriş» kelimesinin gerçek mânasına ulaşmadığı, bugün olduğu gibi sadece islâm dünyasının «Alış»ta kalmaya devam ettiği müddetçe gayeye ulaşmış olmayacağız.

Eğer müslüman milletler arasında yapılacak karşılıklı işbirliği ile ilim ve teknik sahalalarında elde ettikleri bilgi ve araştırmalarla bu iki sahadaki bilgileri ilerletip geliştirecek kapasitede ilim adamları yetiştirebilirsek ilerlemiş milletlere kısa zamanda yetişeceğiz. Rusya ve Japonya misâlleri bu hususta ikna edici delillerdir. Bunlar göstermiştir ki eğer bir milletin bağrında ilerleme azmi alevlenirse ilerlemeye mâni önceki engeller daha fazla yolu tıkayamaz. Bu işbirliğinin pek büyük faydaları olacaktır. Bu sayede yüksek ilmi araştırma merkezleri —yapılacak karşılıklı anlaşmalarla— muhtelif memleketlere dağıtılmış olacak böylece her bir memleket çeşitli araştırma merkezleri kurma yükünden kurtulmuş olacaktır. Meselâ bu memleketlerden biri tıpta, diğeri ziraatte, bir üçüncüsü atom fiziğinde v.s. ihtisaslaşmış olacaktır.

2 — BİRİNCİ SINIF İLİM ADAMINA OLAN İHTİYAÇ

İkinci mühim problemi —ki bu projenin gerçekleşmesinde en mühim mâni— İslâmî ve modern ilimleri nefsinde toplamış yüksek kalitede (birinci sınıf) ilim adamlarının yokluğu teşkil etmektedir. Kanaatimce bu gibi şahsiyetlerin yetişmesinde bütün müslümanların işbirliği yardımcı olacaktır. Nitekim yeter sayıda ve bu kalitede ilim adamlarına sahip olmadığımız için bütün ihtimallere rağmen istediğimiz tip bir eğitime sahip olamadık. Gerek maddî gerek dînî ilimlerde üstün bir seviyeye ulaşabilmek için modern okullarda yetişmiş ve İslâm'a hâs telâkkiye sahip birinci sınıf İslâm âlimlerine gerekli maddî imkânı sağlayacak çalışmalar da zaruridir. Bu meselenin halli hiç de zor değildir.

3 — YABANCI ÜNİVERSİTELERE TALEBE AKINI

Diğer esaslı problemlerimizden biri de yabancı üniversitelere gençlerimiz tarafından vâki olan akındır. Kanaatimizce bu durum, karşı koymamız gereken en büyük tehlikelerden biridir. Bu talebeler dışarıda çok farklı ve tehlikeli cazibelerle dolu bir muhit içerisinde düşmektedirler. Bu muhit onları İslâmın hayat telâkkisine zıt ve düşman olan fikir cereyanlarına doğru itmekte, üstelik İslâm düşmanlarının hususiyle İslâm dinine düşman propagandalarına mâruz bırakmaktadır. Böylece çok zayıf bir İslâmî bilgi ile dışarı çıkıp hiç bir dinî eğitimi olmadan senelerce memleketinden uzakta kalan bu genç kız ve erkek çocuklarımızı memlekete döndükleri vakit çokdeğişmiş olarak yani karakterleri bozulmuş, benliklerini kaybetmiş ve birtakım karışık fikirlerle dolu olarak bulmaktayız. Buna rağmen bu gençler, çeşitli sahalardaki bilgi ve salâhiyeti kazanır kazanmaz memlekette mühim mevki ve vazifeler deruhte etmektedirler. Dışarıda okuyan bu sayısız gençlere rağmen İslâm memleketlerinde pek az şey gerçekleştirilmiştir. Meselâ: Federal Almanya'da okuyan müslüman gençler 30 bin kadardır. Bunlar bundan on sene kadar sonra memleketlerine dönüp mühim mevkiiler işgal ettikleri vakit —dinî, ahlâkî, içtimâî ve kültürel— pek çok problemler ortaya çıkaracaklardır.

«DİŞARIYA TALEBE AKININI» NASIL HALLEDEBİLİRİZ?

anaatimizce bu meseleye birinci derecede önem verip el atmalarını müslüman memleketlerden talep etmek lâzımdır. Bu sahada faydalı olabilecek bazı adımlar şunlar olacaktır.

a) DAHİLDE İLMÎ SEVİYİYİ YÜKSELTMEK

Müslüman memleketlerin dahilinde, yüksek öğretimin ihtiyaçlarına cevap verebilecek kapasitedeki müesseselere tedrici olarak kavuşabilmek ve kendilerine yeter hale gelebilmek maksadıyla bütün sahalarda ilmî araştırmaların artırılması ve genel eğitim seviyesinin yükseltilmesi için yeterli gayret ve ihtimamı göstermek lâzımdır. Burada evvelce yapmış olduğum teklifi tekrar ediyorum: Böyle bir eğitime kavuşabilmemiz için çeşitli sahalardaki yüksek ilmî merkezleri, yapılacak karşılıklı anlaşmalarla müslüman memleketlerine dağıtmak şarttır.

b) DİŞARIYA GİDEN TALEBELERE GEREKLİ İLGİYİ GÖSTERMEK

Diğer güdümlü (ideolojik) devletlerin yaptığı gibi biz de çeşitli sahalardaki ihtiyaçlara uygun olarak dışarıya talebe gönderme imkânlarını şüphesiz arayacağız. Fakat bir yandan da dışarıya çıkan talebelerimizin İslâm ideolojisine fedakârâne bağlılıklarını temin edecek ve yeteri kadar yetişmelerini sağlayacak, aynı zamanda kendi dinî ve millî değerlerini gurur ve iftiharla muhafaza edip heyecanını yaşatacak her çeşit lüzumlu tedbirleri ihmâl etmeyeceğiz. Çünkü bu talebelerin yurda döndükleri zaman kendi millet ve millî gayelerine heyecan ve aşkla hizmet etmeleri alacağımız bu tedbirlere bağlıdır. Bu hususta şüphesiz daha önce diğer müterakkî milletler tarafından uygulanmış ve neticesi alınmış usuller var. Özel ihtiyaçlarımızı nazara alarak bu usullerden kendi gayemizde istifade edebiliriz.

Üstelik talebeleri mutlak bir hürriyetle «başboşluğa» terketmemeliyiz. Onların dışarıdaki gidişatı kendi milletleri ve hattâ İslâmiyet hakkında bir takım menfi fikirler ve zararlı hükümlere sebep olabilir. Onlara doğru ve emin bir istikâmet kadar ruhî, ahlâkî canlılığı te'min edecek her çeşit tedbirler alınmalıdır.

Bu durum hakkında birçok ameli tedbirler mutlu neticeden emin bir şekilde benimsenebilir. İslâm dünyasının ciddi bir müşkülâtla karşılaşmadan gerçekleştirilebileceği bir hususa temas etmeden geçemeyeceğim.

c) AVRUPA'NIN BÜYÜK MERKEZLERİNDE TALEBE SİTELERİ KURMAK

Burada teklif etmek istediğim husus, Avrupa ve Amerikanın büyük şehirlerinde, başka bir ifade ile müslüman talebelerin ekseriyetle buldukları merkezlerde, bir takım talebe yurtlarının kurulmasıdır. İlk olarak üç büyük merkezde bu denemeye başlayabiliriz. Eğer tecrübemiz muvaffak olursa —ki şahsen bunda benim asla şüphem yok— teşebbüsümüzü Avrupanın diğer büyük şehirlerine Amerikaya da teşmil ederiz. Birinci derecede nazara aldığım üç büyük şehir Londra, Münih ve Paris'dir. Eğer İslâm milletleri buralara herbiri birkaç yüz talebeyi barındırabilecek kapasitede yurtlar kurabi-

lirlerse bu yurtlarda yapılacak iyi bir idare ve mahir bir kontrolle orada talebelerin bakımına, malî yüklerinin hafifletilmesine ve onlara sağlam bir muhit ve fikri bir havanın te'minine muvaffak olunabilir. Bütün bu yapılan işler değerli gençliğimizin muhafazasına yardım edecektir.

Bu teklif, prensip itibariyle kabul edildiği takdirde teferruat üzerinde mülakata yapılabilir. Fakat bu ihtiyacın mutlaka gerçekleşmesi lâzımdır. Bu zaruri hizmeti mütemadiyen yenilenen masrafları azaltmak maksadiyle yerine getirmemiz şarttır. Bu sahada alınacak tedbirler ve yapılacak hizmetlerden elde edeceğimiz meyveleri burada saymak çok uzun ve çok geniş olur.

YABANCI OKULLAR MESELESİ

Husule getirdiği ciddi neticeler itibariyle ele almamız gereken diğer problem müslüman memleketlerindeki «yabancı okullar»dır. Umumiyetle bu okullar dışarıdan gelen hıristiyan misyonerler tarafından yönetilmektedir. Burada, böyle bir problemin varlığına parmak basıp her memleketin şartlarına uygun olarak kesin ve tesirli bir neticenin elde edilmesinin zaruretine dikkati çekmemiz kâfidir. Bilhassa ilk okulların yabancılar tarafından yönetilmesi son derece tehlikelidir.

KIZLARIN EĞİTİMİ

Diğer bir üzüntüyü kızların eğitimi teşkil etmektedir. Bu sahada da ciddi bir plânımız yok. İslâm memleketlerinin ekserisi büyük bir hırsla yabancı metodlara sarılıyorlar. Halbuki kızlarımıza vereceğimiz bilgileri büyük bir dikkat ve ihtimamla süzgeçten geçirmek zorundayız. İslâmiyetin kendilerinden hayatta beklediği rolü ve inkişaf ettirmek zorunda oldukları kıymet ve değerlerin istikametini okullarda titizlikle öğretmemiz gerekmektedir. Kısaca meselemiz: «Örnek islâm kadını» yetiştirecek olan eğitim sistemini nasıl teşkilâtlandıracağımızı bilmektir. Bu konuda da İslâm memleketlerinde düşünül-müş bir plânın yokluğu âşikârdır. Hatta bazıları, kız ve erkekleri en mahzurlu yaş devrelerinde bile karışık okullarda bir arada okutacak kadar gaflete düşerek yabancı sistemleri tatbik sahasına koymuşlardır. Bu davranışlarını «kültürel canlılığı» temin etmek maksadı ile yaptıklarını söyleseler de netice islâmî hayatın bünye ve temelini yıkmakla sonuçlanmaktadır. Kız ve erkekleri ayırarak, sağlam bir hava ve iyi profesörlerle eğitim yapacak olan okul, kolej ve üniversitelere olan ihtiyaç bizim bütün dikkatimizi üzerine çekmek zorundadır.

KIZLARI EĞİTİMİNDE İLMİN GÖRÜŞÜ

Dünyaca şöret yapmış ve Nobel mükâfatını kazanmış olan ilim adamlarından Alexis Carrel'den bazı ilmi müşahedeleri burada zikretmeden geçemeyeceğim. Birçok dillere tercüme edilmiş olan «İnsan bu meçhûl» kitabında diyor ki:

«Kız ve erkeklere aynı fikri ve fizikî eğitimi vermek, aynı hırs ve arzuları kafalarına sokmak gerçekten mahzurludur. Eğitimeiler kadın ve erkeğin fizikî ve ruhi yapılarındaki ayrılık ve hususiyetleri nazar-ı itibare almak zorundadırlar. İki cins arasında ortadan kaldırılması imkânsız farklar vardır. Medeni ve modern dünyayı kurarken bu noktaya bütün dikkatimizi çevirmek mecburiyetindeyiz.»

GENÇLİĞİN EĞİTİMİNDE RUSYANIN YAPTIĞI «DÖNÜŞ»

Herkesce malûm ki, Rusya bile «kız - erkek karışık okullar» fikrini terketmiştir. Bu neticeye çeyrek asırlık bir tecrübe devresinden sonra varmıştır. Münevver ve cemiyetin kaderine hükmeden idare adamları için «kız ve erkeği ayıran» bir sisteme dönüşün sebeplerini incelemek çok faydalı olacaktır. Böyle bir araştırma sonucu —her çeşit ahlâki ve kültürel zaruretlerin ötesinde— kız ve erkeğin ayrı ayrı eğitilmesini şiddetle gerektiren önemli faktörler bulacaklardır.

Sözlerimi bitirirken —herşeye gücü yeten— Cenab-ı Haktan müslüman dünyasının düşünürleri ve bilhassa gençliğine hazırcılık ve peykiliği atarak, kendi meselelerini kendi gelenek ve kültürel değerleri çerçevesinde çözmek irade ve azmine kavuşabilmeleri için hikmet, basiret, istikâmet ve cesaret dilerim. Yine temenni edelim ki, isanlığı bu dünyada ve öbür âlemde hakiki sulh ve saadete kavuşturacak olan «İman ve gayeler kardeşliği»ndeki gerçek yerlerini almaya Cenab-ı Hak onları muvaffak kılsın... Amin...